

A mesék gyógyító varázsa, és amit a mai nők a mesebeli királykisasszonyoktól tanulhatnak

Boldizsár Ildikó. *Meseterápia. Mesék a gyógyításban és a mindennapokban*. Budapest: Magvető, 2013 (Változatlan utányomás). 368 oldal. ISBN-13: 978 963 14 2893 3.

Miért fontosak a mesék? A mesekutatókkal foglalkozók mindig ezzel a kérdéssel, pontosabban a mesék jelentőségének és a mesekutatók rövid történetének leírásával kezdik tanulmányaikat. Erre a bevezetőre Boldizsár Ildikó néprajztudós és mesekutató *Meseterápia – Mesék a gyógyításban és a mindennapokban* (2013) című könyvében azért van különös szükség, mert nem csak a tudományos világ, hanem sokszor páciensei előtt is újra és újra bizonyítani kell a mesék tudományos elemzésének létjogosultságát. Ami újdonság Boldizsár leírásában, hogy szerinte a mesélésnek nem csak kapcsolatépítő és személyiségfejlesztő szerepe van, hanem problémamegoldó és gyógyító funkciója is. Habár a mesék a tizenkilencedik század vége óta elsősorban kisgyermek számára íródtak vagy lettek adaptálva, Boldizsár a meseterápia irodalmi és pszichológiai megközelítéseket ötvöző módszerével – mely elsajátítása után öngyógyító technikaként gyakorolható – szeretné visszaadni felnőtt pácienseinek is a készséget, mely felfedi és elérhetővé teheti számukra a mesékben rejlő archaikus tudást.

Az először 2010-ben kiadott *Meseterápia* immár második kiadásában jelent meg, és bár jó néhány kritika készült róla, ezek mind általánosságban kezelik a kötetben kifejtett innovatív pszichoanalitikai módszert. Ezekkel szemben a mesekutatók szempontjából sokkal érdekesebb kérdés, hogy a módszer hogyan képes hasznosítani a mesékben megjelenített sztereotipikus és heteropatriarchális nemi szerepeket. Boldizsár elmondása szerint sokszor fordulnak hozzá párkapcsolati problémákkal küszködő hölgyek, akik énképüket körvonalazni hivatott analízisük során gyakran választanak a „Hófehérkéhez” vagy a „Hamupipókéhez” hasonló „női mesét” (222). Mivel azonban a nép- és műmesékben is általában passzív szerepet töltenek be a női karakterek, kétséges, hogy ezek miképp járulhatnak hozzá a női páciensek lelki egyensúlyának helyreállításához. Boldizsár már korábbi mesegyűjteményei összeállításakor is nagy hangsúlyt fektetett a női és férfi szerepekre (Lásd: *Mesék férfiakról – nőknek*. Budapest: Magvető, 2007; *Mesék nőkről – férfiaknak*. Budapest: Magvető, 2007; *Mesék anyákról*. Budapest:

Magvető, 2008; *Mesék apákról*. Budapest: Magvető, 2008.), ám a meseterápia esetében a kérdés fokozott jelentőséggel bír: hogyan segíthetne egy mindig segítségre szoruló, a patriarchátus elvárásainak megfelelő, (heteroszexuális) mesebeli hercegnő egy huszonegyedik századi nőnek az érvényesülésben?

Boldizsár Ildikó a meseterápia módszerét más mesekutatók és folkloristák kutatásaira alapozza, többek között a német Nossrat Peseschkianéra, aki először a keleti mesékben ismerte fel a gyógyítás lehetőségét. Peseschkian mellett a legnagyobb mértékben Vlagyimir Jakovlevics Propp orosz mesekutató kutatásai befolyásolták Boldizsárt: strukturalista elemzéseire alapozza a meseterápia szerkezeti megközelítését, illetve őt követve tipologizálja a meséket és a mesékben megjelenő karaktereket. A szerzőnő Propphoz hasonlóan saját kultúrájának történeteit és hagyományait, a magyar népmeséket részesíti előnyben, melyek szerinte különös erővel bírnak, mivel a főhős aktivitása a hallgatót is változtatásra és cselekvésre bírja. Ennek értelmében, Boldizsár kötetében a magyar folkloristák, mint például Berze Nagy János és Pócs Éva, is több szerepet kapnak az előrehaladott amerikai mesekutatóknál, olyannyira, hogy az ismert Jack Zipes, például, említést sem kap, Bruno Bettelheim pszichoanalitikai tanulmányait a kanonizált tündérmesékről pedig csak nagyon korlátozott mértékben használja. A pszichoanalízis mégis jelentős a terápiában, mivel Boldizsár a mesét a túlvilágra vagy a tudattalanba tett utazásnak tekinti, ahol fontos szerepük van a szimbólumoknak – azonban a Freudot követő Bettelheim helyett Carl Gustav Jungot és utódját, a szintén svájci Marie-Louise von Franz pszichológust preferálja. A felhasznált irodalmak áttekintése itt azért szükséges, mert a fentiek közül sokan, legfőképp Pócs Éva és Marie-Louise von Franz, nagy hangsúlyt fektettek kutatásaikban a mesebeli női karakterekre.

A kötet öt részből áll, melyeknek alcímeiként Boldizsár magyar népmesékből kölcsönzött idézeteket használ. Az első rész röviden bemutatja a meseterápiát és a *Metamorphoses Meseterápiás Módszert*, mely a mindennapokban, az oktatásban és a gyógyításban egyaránt segíthet. A második fejezet ezután részleteiben írja le a meseterápia gyakorlatát, lépésről lépésre, állomásról állomásra haladva, majd a harmadik fejezetben konkrét, saját praxisából hozott esettanulmányokkal példázza ezeket. A negyedik fejezetben a gyermek fejlődése során használható mesékről, illetve a mesék nem csak gyógyító, hanem preventív, lelki és mentális problémákat megelőző tulajdonságairól is ír; az utolsó fejezetet, vagyis az utószót, pedig a *Meseterápia Központ* kialakulásának történetének szenteli.

Mivel sokan nincsenek a mesék szimbolikus világához alkalmazkodva, és nem érzékelik azonnal, hogy a mesék szereplői mind a saját tudatuk részeit alkotják, Boldizsár páciensei kezdetben mindig saját

nemüknek megfelelő karakterekkel azonosulnak. Boldizsár Ildikó szerint azonban a női és férfi szerepek e módon való megkülönböztetése profán tanítás, és a mesék magasabb szintű mondanivalója, a káoszról a rend felé vezető út megmutatása sokkal fontosabb. Éppen ezért nem lényeges, hogy kivel azonosul a páciens, hanem inkább az a fontos, hogy hol, a történet melyik állomásánál látja magát; ráadásul a gyakorlat, melyben a páciens a főhősén kívül más karakter szemszögéből vizsgálja a világot, sokszor segíthet az előre jutásban. Mivel a mese története utazás a tudatalattiba, és minden szereplő, beleértve a mesehőst, segítőjét, és ellenségét is, a tudatunk része, ezért segítséget nem mástól, hanem magunktól kell várunk, és mivel a gonosz is bennünk lakozik (mindannyiunkban megbújik a hófehérség és mostohaság is), vele is önerőnkől kell elbánnunk. Ugyanezért válik jelentéktelenné a mesék lényegi heteronormativitása a meseterápia szempontjából, hiszen habár mindig királylányt választ a királyfi, a mesében vállalt nemi identitások nem kellene, hogy befolyásolják a hallgató meseértelmezését.

Azt mégis elhamarkodott lenne feltételezni, hogy a nemi szerepeknek semmi jelentőségük sincs a mesék értelmezése során, hiszen a nők mesebeli szerepe és tulajdonságai már az első fejezetben, a mesehősök küldetését, illetve a mesehős és a magyar mitológiából ismert táltos személye közti hasonlóságokat kutatva felmerülnek:

A mesehős is a királylányért indul útnak, s a királylány a mesékben nem más, mint a női bölcsesség és a hét szépség szimbóluma. A mesehősök szerint ugyanis csak olyan nőért érdemes annyi sok próbatételt kiállni, aki maga is rendelkezik a gyöngédség, a szépség, a támasz, a teremtés, a be- és elfogadás, az összetartó erő és a bölcsesség minőségeivel, amelyekre a mesék szerint minden hősnek (is) nagy szüksége van. (Boldizsár 80)

A nő tehát első sorban mint bölcsesség forrása és mint megszerzendő kincs szerepel a népmesékben. Boldizsár Ildikó szerint a fenti tulajdonságokat és a hagyományos női szerepeket a mai nők elutasítják, a női gyöngédséget sztereotípiának és elfogadhatatlannak tartják, sőt, igyekeznek férfiként, határozottként és megingathatatlanul stabilként mutatkozni. Mindezekután, természetesen, csalódva érzékelik, hogy férfiként képtelenek érvényesülni, és a társadalom áldozataiként látják magukat. Boldizsár szerint a mesék, bár nem a nemi szerepek továbbadása az elsődleges céljuk, segíthetnek a nőknek kompromisszumot kötni a társadalom által előírt női szerepekkel, miközben ugyanakkor – és ez nagyon fontos – nem adják fel önmagukat és céljaikat a nekik leginkább megfelelő identitás artikulálása során. Boldizsár tehát nem a sztereotipikus nemi szerepek elfogadására buzdít, hanem egyéni küldetéseik mellett a nőkben rejlő képességek kibontakoztatására ösztönzi pácienseit. A

nők mesebeli varázsa is éppen abban rejlik, hogy mindig más arcukat tudják mutatni: a nő őrizheti a rendet, teremthet életet és családot, de lehet harcos is, gonosz is, okos is, passzív is, miközben a férfinak merevebb nemi szerepe szerint mindig a stabilitás és biztonság biztosítása a feladata.

A mesékben a női szereplőknek a küldetésük mindig a nővé válás, mely sokszor egy passzív időszakot is magába foglal – mint Hófehérke vagy Piroska esetében – és melyben a férfiak nem vehetnek részt. (Habár az átdolgozott verziókban a herceg és a vadász ébresztik fel Hófehérkét és Piroskát, a korábbi mese változatokban egy szolgáló véletlenül, vagy Piroska önjelétől szabadítja ki magát.) Mivel a meséknek alapvetően nagy szerepük van az intellektuális, emocionális és erkölcsi fejlődésben, a felnőtté válás egy különösen fontos fordulópont. Míg a férfivá avatás viszonylag ismert fogalom és látható társadalmi gyakorlat, a nővé avatás – mely sokkal intimebb, mivel nem csoportosan, hanem egyéntől függően zajlik – nem csak hogy ismeretlen, hanem manapság a jelét, az első menstruációt egyenesen szégyenként élik meg a lányok. Ennek fényében Hófehérke üvegkoporsóban töltött időszaka értelmezhető depressziós élőhalott állapotként vagy passzív és nyugodt fejlődési fázisként, melyek közül az első lehetőség negatív, a másik pozitív töltetű; az viszont biztos, hogy mindkét esetben a női öntudat hiánya, és annak megszerzése, tehát a felnőtté válás nehézségei okozzák a problémát.

Bár a legtöbb mese új család alapításával végződik, az is megesik, hogy egy mese a házasság élet problémáit taglalja. Boldizsár Bettelheimtől kölcsönzi a feltevést, miszerint a hármas szám a család teljességét, vagy a mesélő, a mese és a hallgató hármasát jelzi, de arról nem ír, hogy a szám a felnőtté válás szempontjából is jelentős, pedig Bettelheim szexuális konnotációkkal is ellátta azt. A családi életben sokszor a bonyodalom vagy abból származik, hogy ez a hármasság nem tud beteljesülni, vagyis a pár nem tud gyermeket foganni/nemzeni, vagy pedig az anyák (nem csak mostohaanyák) sztereotipikus gonoszágából és az ezt ellenpontozó apai jóság konfliktusából. Boldizsár szerint a második konfliktus oka az, hogy a nők nem tudják vagy merik elfogadni az indulatos, sötét, önző részt önmagukban, hanem mindig meg akarnak felelni másoknak és a társadalom által diktált sztereotípiáknak – a női(es) jóságról, engedelmességről, megalkuvásról, szelidségről kialakított képnek – és a rossz gondolataikat saját belső ellenségükbe száműzik. A boszorkányok és a tündérek például, bár látszólag ellentétesek, valójában pusztán megjelenítik a „női princípiumban rejlő 'sötét' és 'világos' oldalt” (168). Általában, de elsősorban a már említett női mesékben, a királylány problémája a megfelelni vágyásból, valamint a női kibontakozásban való elakadásból vagy az ebben való

megakadályozottságból származik, melyet egyedül, férfi segítség nélkül kellene megoldania.

A mesélés és a meseterápia elsősorban mint prevenció, a betegségek és mentális zavarok kialakulásának megelőzésére szolgál, valamint az egzisztenciális problémáink megoldásához vezető erkölcsi útmutatóként kellene, hogy működjön. Ezekkel egyidejűleg, természetesen, segít a közösségek építésében és az önmegismerésben is, ahogyan a mesék már évszázadok óta teszik. Mivel Boldizsár Ildikó magyar kontextusban és magyar népmesékkal dolgozik, figyelmes kiegészítés, hogy a mesék fordításairól is szót ejt, azonban – éppen mivel nyilvánvaló, hogy a mesekutatás terén jól tájékozott – ebbe az elméleti háttérrel nyújtó könyvbe több külföldi meseelméletet is belefoglalhatott volna.

Ami a recenzió elején feltett kérdést – vagyis hogy mit tanulhatnak a mai nők a mesebeli királykisasszonyoktól – illeti, a válaszom az, hogy sokat. Boldizsárnak sikerül esettanulmányaival alátámasztania elképzeléseit annak ellenére, hogy a kötetben nem leljük nyomát a heteropatriarchális paradigmából való kiszabadulás szándékának. Mindemellett rámutat, hogy a nőknek ismét meg kellene ragadniuk a női mivoltukban (és annak újragondolásában) rejlő lehetőségeket, miközben nem mondanak le önálló céljaikról sem. Azonban ahhoz, hogy egy olvasó önállóan tudja értelmezni a meséket, már kisgyermekkorától kezdve, vagy felnőttként annál nagyobb elszántsággal, kell tanulnia ennek módszerét. Fontos, hogy mindig olyan meséket használjunk, melyek az olvasót megérintik, és adott helyzetében segíteni tudnak neki a döntéshozásban, mert csak akkor tud fókuszáltan figyelni, és ezt a figyelmet önmaga felé irányítani. Boldizsár Ildikó legújabb könyve, a *Mesekalauz úton lévőknek – Életfordulók meséi* (Budapest: Magvető, 2013), mely a *Meseterápia* folytatásának és kiegészítésének tekinthető, éppen ezzel, az élet különböző időszakaira és eseményeire vonatkozó mesékkal foglalkozik.

Bálint Emma
Szegedi Tudományegyetem